

เพื่อเป็นการประเมินผลโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (Prevention of HIV/AIDS Among Migrant Workers in Thailand Project) หรือโครงการฟามิตร (PHAMIT) ซึ่งได้ดำเนินการระหว่างช่วงปี 2547 ถึงปี 2551 จึงได้กระทำการสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานในปี 2547 (Baseline Survey) และดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการในปี 2551 (Impact Survey) การสำรวจเก็บข้อมูลทั้ง 2 รอบ ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิวัณโรคไทย และกองทุนโลกด้านเอดส์ วัณโรค และมาลาเรีย (Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria: GFATM)

การสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานได้กระทำในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายน ปี 2547 ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติพม่าและกัมพูชาจำนวน 3,374 คน ตัวอย่างที่สุ่มได้เป็นตัวแทนกลุ่มประชากรซึ่งเป็นแรงงานข้ามชาติใน 24 จังหวัด ที่ดำเนินการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติภายใต้โครงการฟามิตร โดยจำนวนประชากรที่เป็นแรงงานข้ามชาติได้มาจากข้อมูลจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้าประเทศไทยภายใต้มติคณะรัฐมนตรีเมื่อปี 2544 ให้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย และจากการประมาณการจำนวนแรงงานข้ามชาติที่รับจ้างเป็นแรงงานประมงอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายจากมูลนิธิวัณโรคไทย สำหรับการดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการในปี 2551 ใช้กรอบการเลือกตัวอย่างและขนาดตัวอย่างเดียวกันกับการสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานในปี 2547 เพื่อเปรียบเทียบก่อนที่จะเริ่มดำเนินโครงการ 5 ปี และหลังจากที่โครงการได้ดำเนินการลงปฏิบัติการไปแล้ว 5 ปี

การเลือกพื้นที่ในการสำรวจทั้ง 2 รอบ ใช้ประเทศที่อยู่เดิมและอาชีพหลักของแรงงานข้ามชาติเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม และใช้หลักความน่าจะเป็นของสัดส่วนประชากรหรือ PPS (Probability Proportional to Size) ในการเลือกจังหวัดของแต่ละกลุ่ม สำหรับการเลือกตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ในระดับจังหวัด ใช้เทคนิคลูกบอลหิมะ (snowball technique) หรือใช้วิธีการบอกต่อๆ กัน (chain-referral method) โดยใช้วิธีการกระจายเมล็ดเริ่มต้น (seed) ไปตามสัดส่วนของกลุ่มอาชีพและพื้นที่ จากข้อมูลขององค์กรภาคีที่ดำเนินงานอยู่ในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ได้ตัวอย่างในการสัมภาษณ์

การสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานในปี 2547 ได้จำนวนตัวอย่างทั้งหมด 3,374 คน ในพื้นที่ 17 จังหวัด เป็นแรงงานข้ามชาติชาย 2,590 คน แรงงานข้ามชาติหญิง 773 คน อายุระหว่าง 15-49 ปี รายงานที่นำเสนอในปี 2547 นั้น เป็นแรงงานข้ามชาติพม่า 2,423 คน (ชาย 2,026 คน หญิง 397 คน) และเป็นแรงงานข้ามชาติกัมพูชา 466 คน (ชาย 428 คน หญิง 38 คน) ที่ทำงานอยู่ในจังหวัดที่มี

พื้นที่ติดชายฝั่งทะเล และเป็นแรงงานข้ามชาติพม่า 485 คน (ชาย 258 คน หญิง 226 คน) ที่ทำงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และตาก

การสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการในปี 2551 นี้ ได้วางแผนเก็บข้อมูลในรูปแบบเดียวกันกับการสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานเมื่อปี 2547 เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบได้จำนวนตัวอย่างที่สัมพัทธ์ทั้งสิ้น 3,387 คน (ชาย 2,731 คน หญิง 656 คน) เป็นแรงงานข้ามชาติพม่า 2,436 คน (ชาย 2,045 คน หญิง 656 คน) ทำงานอยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล เป็นแรงงานข้ามชาติกัมพูชา 466 คน (ชาย 428 คน หญิง 38 คน) ทำงานอยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล และเป็นแรงงานข้ามชาติพม่า 485 คน (ชาย 258 คน หญิง 227 คน) ทำงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และตาก

การนำเสนอผลการสำรวจครั้งนี้ ได้นำเสนอคุณลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของแรงงานข้ามชาติ พร้อมทั้งตัวชี้วัดสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อโครงการฟามิตรต่อไป โดยครอบคลุมถึงความรู้ของแรงงานข้ามชาติที่มีต่อการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ ความรู้เกี่ยวกับช่องทางในการติดเชื้อเอชไอวี ทัศนคติที่มีต่อการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ พฤติกรรมทางเพศของแรงงานข้ามชาติและคู่นอน การใช้ถุงยางอนามัยของแรงงานข้ามชาติ ทักษะในการใช้ชีวิต การรับรู้ถึงสิทธิในการเข้ารับบริการทางสุขภาพ การใช้วิธีการวางแผนครอบครัว อนามัยการเจริญพันธุ์และการเข้าถึงบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ โดยการสำรวจเก็บข้อมูลพื้นฐานในปี 2547 และการสำรวจเก็บข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการในปี 2551 ได้ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างเริ่มต้นโครงการฟามิตรและหลังจากที่โครงการฟามิตรได้ดำเนินการลงปฏิบัติการไปแล้ว 5 ปี คือในระหว่างปี 2547-2551

ผลการสำรวจพบว่าแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล มีอาชีพในกลุ่มอุตสาหกรรมประมง เช่น รับจ้างทำงานประมง (แรงงานข้ามชาติชายทั้งหมด) หรือรับจ้างทำงานเกี่ยวเนื่องกับประมง (แรงงานข้ามชาติหญิงเกือบจะทั้งหมด) ตรงข้ามกับแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล คือ เชียงใหม่และตาก จะรับจ้างทำงานในโรงงาน รับจ้างทำงานการเกษตร และรับจ้างทำงานในตลาด แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ไม่มีใบอนุญาตในการทำงานถือเป็นแรงงานผิดกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานข้ามชาติชาย ในปี 2547 ค่าจ้างหรือค่าตอบแทนรายวัน เฉลี่ย 100-150 บาท ต่อวัน ซึ่งต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำรายวันของคนไทย แต่ในปี 2551 แรงงานข้ามชาติพม่าชาย ที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ส่วนใหญ่มีค่าจ้างหรือค่าตอบแทนรายวันสูง เฉลี่ย 200-300 บาท ต่อวัน แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่ย้ายเข้ามาอยู่ประเทศไทยในระยะเวลาที่ยาวนานกว่าแรงงานข้ามชาติกัมพูชา แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติพม่ามีญาติพี่น้องอยู่ในประเทศไทยและสามารถพูดภาษาไทยได้

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีระดับสูงอยู่แล้วในปี 2547 ได้เพิ่มสูงขึ้นอีกอย่างมากในปี 2551 และความรู้ที่ลดลงไปเกี่ยวกับการป้องกันการถ่ายทอด และทรศนะที่ถูกต้องต่อการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ ก็ได้เพิ่มสัดส่วนสูงขึ้นเช่นกัน ในปี 2551 (ตารางที่ 1) โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการใช้ถุงยางอนามัยเพื่อป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ ได้เพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 79 เป็น ร้อยละ 89 ในกลุ่มของแรงงานข้ามชาติที่ประกอบอาชีพประมง และจากร้อยละ 76 เป็นร้อยละ 95 ในกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าหญิง ที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ชายฝั่งติดทะเล

ในปี 2547 เคยมีช่องว่างด้านความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ตรวจเชื้อเอชไอวีและเอดส์และความไว้วางใจในผลการตรวจว่าจะถูกเก็บไว้เป็นความลับได้หรือไม่ แต่ในปี 2551 เป็นที่น่ายินดีที่แรงงานข้ามชาติมีความรู้ในเรื่องเหล่านี้เพิ่มขึ้นมากกว่าเมื่อปี 2547 (ตารางที่ 2) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และตาก ประมาณร้อยละ 79 ทราบถึงแหล่งตรวจเชื้อเอชไอวีและเอดส์ ขณะที่ในปี 2547 ทราบแหล่งที่ตรวจเชื้อเอชไอวีและเอดส์เพียงร้อยละ 57 และความไว้วางใจผลการตรวจว่าจะเป็นความลับ ก็เพิ่มขึ้นสูงมากเช่นกันในช่วงระยะเวลา 5 ปี

การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมในการใช้ถุงยางอนามัยเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญ สำหรับการสำรวจครั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงการให้ถุงยางอนามัยกับคู่นอนประจำเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งสุดท้าย ในปี 2547 พบว่าแรงงานข้ามชาติพม่าชายได้ใช้ถุงยางอนามัยกับคู่นอนประจำในอัตราร้อยละ 1.6 แต่ในปี 2551 พบว่า มีการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่นอนประจำเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7 (ตารางที่ 1) อย่างไรก็ตาม ระดับที่มีการใช้ถุงยางอนามัยในคู่นอนประจำยังไม่สูงเท่าที่ควร

ในทำนองเดียวกันผลการสำรวจยังพบว่า แรงงานข้ามชาติชายมีการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่นอนไม่ประจำเพิ่มขึ้นในปี 2551 โดยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 42 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 90 ในปี 2551 และเช่นเดียวกัน แรงงานข้ามชาติชายมีการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่นอนไม่ประจำซึ่งเป็นพนักงานบริการหญิงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 91 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 97 ในปี 2551

ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ของแรงงานข้ามชาติ ในปี 2547 ไม่ค่อยดีนัก แต่ในปี 2551 นี้ ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ดีขึ้น ตัวอย่างเช่นร้อยละของแรงงานข้ามชาติจากพม่าที่เคยรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ นอกจากเอชไอวีและเอดส์ ได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากร้อยละ 56 เป็นร้อยละ 85 หรือ 87 ในช่วงเวลา 2547-2551 แต่เป็นที่น่าสนใจว่าสัดส่วนของแรงงานข้ามชาติที่เป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แต่ไม่ได้รับการรักษาอย่างถูกต้องได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3 อย่างไรก็ตาม ในระหว่าง 4-5 ปีนี้ มีแรงงานข้ามชาติจำนวนมากโดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติชาย มีความเข้าใจดีขึ้นเกี่ยวกับความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นว่า ถ้าเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์แล้วจะสามารถนำไปสู่การติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ได้ ความเข้าใจนี้ได้

เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 77 เป็นร้อยละ 87 สำหรับสถานการณ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับความชุกของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติชายได้ลดลงจากร้อยละ 2.7 เป็นร้อยละ 1.2 ในช่วงเวลาที่โครงการฟามิตรได้ดำเนินการลงปฏิบัติการ ส่วนในแรงงานข้ามชาติหญิงนั้นกลับมีความชุกเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

การดำเนินงานโครงการฟามิตรในการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ทำให้เกิดผลลัพธ์ในระดับที่น่าพอใจในหลายประเด็นดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเห็นได้ชัดจากรายงานแรงงานข้ามชาติที่ได้รับข่าวสารและบริการจากโครงการฟามิตรในหลายๆ ด้าน จากตารางที่ 3 แรงงานข้ามชาติรู้จักหน่วยงาน/องค์กรเอกชนในพื้นที่ที่ให้ความรู้และบริการเกี่ยวกับเอชไอวีและเอดส์และการใช้ถุงยางอนามัยสูง โดยเฉพาะถึงร้อยละ 77 โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานข้ามชาติกัมพูชา (ร้อยละ 93) และแรงงานข้ามชาติพม่าที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และตาก (ร้อยละ 87) แรงงานข้ามชาติเหล่านี้เกือบทุกคนรู้จักชื่อขององค์กรปฏิบัติงานโครงการฟามิตรในพื้นที่เป็นอย่างดี สำหรับแรงงานข้ามชาติที่ไม่รู้จักหน่วยงานนี้ ก็ยังรู้จัก พสต./อสต. โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานข้ามชาติพม่าหญิงในสองจังหวัดคือ เชียงใหม่และตาก ที่ไม่รู้จักหน่วยงานดังกล่าวก็ยังรู้จัก พสต./อสต. มากที่สุด คือ เกือบร้อยละ 60

สำหรับแรงงานข้ามชาติที่รู้จักหน่วยงานของฟามิตรเคยใช้บริการศูนย์ Drop-in หรือหน่วยงาน/คลินิกในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติกัมพูชาเคยใช้บริการดังกล่าวเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ ส่วนแรงงานข้ามชาติพม่าที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และตาก ได้ใช้บริการดังกล่าวน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานข้ามชาติกัมพูชา แต่ก็อยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติชาย 2 ใน 3 ได้ใช้บริการดังกล่าว ส่วนแรงงานข้ามชาติพม่าที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล แรงงานข้ามชาติพม่าหญิงได้ใช้บริการดังกล่าวมากกว่าแรงงานข้ามชาติพม่าชาย คือ ร้อยละ 71 เทียบกับร้อยละ 37

บริการที่แรงงานข้ามชาติได้รับดังที่กล่าวข้างต้นมีความหลากหลายที่สำคัญ คือ รับบริการตรวจรักษาโรคทั่วไป (ร้อยละ 56) รับบริการคำปรึกษาการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ (ร้อยละ 54) รับบริการคำปรึกษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 45) รับบริการถุงยางอนามัย (ร้อยละ 32) รับบริการตรวจรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 11) รับบริการตรวจและหรือฝากครรภ์และรับบริการหลังคลอดสำหรับแรงงานข้ามชาติหญิง (ร้อยละ 12-14)

นอกจากได้รับบริการต่างๆ เหล่านี้แล้ว แรงงานข้ามชาติที่ส่วนใหญ่รู้จักโครงการฟามิตรยังได้รับความรู้จากโครงการเกือบทุกคน (โดยเฉลี่ยร้อยละ 90) โดยส่วนใหญ่ได้รับความรู้เรื่องการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ และการอยู่ร่วมกันกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ถุงยางอนามัยและอื่นๆ ทั้งรู้โดยตรงจากเจ้าหน้าที่ (ร้อยละ 90) และได้รับผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 74)

สำคัญสุดแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รายงานว่าบริการต่างๆ ของโครงการฟาร์มิตรในพื้นที่ที่จัดไว้บริการมีประโยชน์ต่อพวกเขา (ร้อยละ 82) และคิดว่าบริการสุขภาพและบริการต่างๆ ที่เขาได้รับเป็นผลมาจากโครงการฟาร์มิตรในพื้นที่จริง (ร้อยละ 90) แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ 1 ใน 3 คิดว่าตั้งแต่เริ่มรับบริการจากโครงการ พวกเขาได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของตนให้ดีขึ้น โดยใช้ถุงยางอนามัยมากขึ้น และเปลี่ยนคู่นอนน้อยลง ซึ่งแรงงานข้ามชาติเหล่านี้คิดว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากโครงการฟาร์มิตรโดยตรง

โดยสรุป จากการสำรวจผลกระทบของโครงการฟาร์มิตรในปี 2551 นี้ และจากการเปรียบเทียบกับ การสำรวจข้อมูลพื้นฐานในปี 2547 ได้ให้ภาพชัดเจนถึงสัมฤทธิ์ผลและนัยยะของความสำเร็จในการดำเนินการลงปฏิบัติการของโครงการฟาร์มิตร ทั้งนี้จากดัชนีชี้วัดผลลัพธ์ที่สำคัญตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นของโครงการฟาร์มิตร ซึ่งมีความเข้มแข็ง และมีการประสานงานกันอย่างเข้มข้นได้นำไปสู่ผลสำเร็จในการเข้าถึงกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้มีความเปราะบาง และมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีและเอดส์ จึงสามารถกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าโครงการฟาร์มิตรได้ดำเนินการที่ถูกทิศทางสู่การบรรลุถึงเป้าหมาย และวัตถุประสงค์สูงสุดของการลดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติและประชากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและภูมิภาค